

บทที่ 5

สรุปและวิจารณ์ผล

5.1 สรุปและวิจารณ์วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของชาวลัวะและชาวลัวะ

ชาวลัวะและชาวลัวะอาศัยอยู่ในหลายอำเภอของจังหวัดน่าน ได้แก่อำเภอทุ่งช้าง อำเภอปัว และอำเภอบ่อเกลือ การศึกษารั้วนี้เลือกศึกษาในอำเภอบ่อเกลือ ซึ่งประชากรเกือบทั้งหมดเป็นชาวลัวะและชาวลัวะ มีบ้านบ่อหลวงและหมู่บ้านใกล้เคียงเพียงไม่กี่แห่งที่ประชากรเป็นคนเมืองที่อพยพมาจากที่อื่น หมู่บ้านที่เลือกศึกษาคือบ้านห้วยล้อม บ้านนาบง และบ้านห้วยหลวง บ้านห้วยล้อมประชากรทั้งหมดเป็นคนลัวะ มีภาษาวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มของตน แตกต่างจากหมู่บ้านที่เลือกศึกษาอีกสองแห่งคือ บ้านห้วยหลวงและบ้านนาบงที่ประชากรเป็นชาวลัวะ แต่มีสิ่งที่น่าสนใจคือมีเอกสารบางฉบับจัดกลุ่มชาวลัวะบ้านห้วยล้อมอยู่ในกลุ่มที่เรียกว่าชาวลัวะ และชาวลัวะบ้านห้วยล้อมก็มีภาษาพูดเหมือนกับคนในหมู่บ้านซึ่งอยู่นอกเขตศึกษา เช่นหมู่บ้านสโถ และหมู่บ้านน้ำแพะ ซึ่งหมู่บ้านเหล่านี้ก็ถูกเรียกว่าชาวลัวะด้วย ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าการจัดกลุ่มและเรียกชื่อคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้อาจแตกต่างกันไป จนอาจเกิดความสับสนว่าประชากรที่อาศัยอยู่บริเวณนี้มีอยู่กี่กลุ่ม ซึ่งสาเหตุน่าจะเกิดจากการศึกษาข้อมูลของชาวเขากลุ่มนี้ทำกันน้อยมากและยังทำโดยชาวต่างชาติ ประกอบกับการเดินทางเข้าไปศึกษาลำบาก แต่จากการศึกษาและเปรียบเทียบพบว่าคนกลุ่มนี้แม้จะถูกเรียกโดยคนกลุ่มอื่นว่าชาวลัวะ แต่พวกเขาก็บอกว่าตนเองคือคนลัวะ ซึ่งก็รวมคนลัวะบ้านห้วยล้อมด้วย นอกจากคนลัวะยังมีคนอีกกลุ่มที่มีภาษาพูดคือภาษาเมือง คนกลุ่มนี้ไม่มีชื่อเรียกตัวเองจึงถูกเรียกว่าคนถิ่นซึ่งก็คงหมายถึงเจ้าของถิ่น คำนี้ถูกเรียกโดยชาวต่างชาติที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือช่วงที่มีภัยคอมมิวนิสต์ แต่คำนี้มักไม่ได้รับการยอมรับเพราะพวกเขารู้สึกว่าคำนี้เหมือนเป็นการดูถูกเหยียดหยาม แต่เมื่อกล่าวถึงคำว่าลัวะคนส่วนใหญ่ก็จะนึกถึงคนลัวะ ในจังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน แต่เมื่อเปรียบเทียบชาวลัวะทั้งสองกลุ่มนี้พบว่ามีภาษาพูด วัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อ รวมทั้งการแต่งกายที่แตกต่างกันมากจนน่าจะเป็นคนละกลุ่มกัน

เมื่อเปรียบเทียบหมู่บ้านทั้งสามแห่งที่เข้าไปศึกษา พบลักษณะที่แตกต่างกันคือชาวลัวะบ้านห้วยล้อมมีภาษาพูดคือภาษาลัวะ ซึ่งจะสื่อสารกันได้เฉพาะในกลุ่มของตนเท่านั้น แม้ปัจจุบันผู้ชายชาวลัวะจะพูดภาษาเมืองได้ แต่ผู้หญิงจะพูดได้น้อยกว่าและมักไม่กล้าพูดกับคนต่างถิ่น ส่วนชาว

ถิ่นสองหมู่บ้านคือข้างทางหลวงและบ้านนาบง มีภาษาพูดคือภาษาเมือง ทั้งสองหมู่บ้านพูดภาษาลัวะไม่ได้ เมื่อเปรียบเทียบลักษณะรูปร่างหน้าตาชาวลัวะและชาวลัวะพบว่าแตกต่างกัน ผู้ชายชาวลัวะบ้านห้วยล้อมรูปร่างจะค่อนข้างสูงใหญ่ ผิวคล้ำ จมูกโด่ง ผู้หญิงก็หน้าตาสวยงามคมจำ ส่วนชาวลัวะบ้านนาบงรูปร่างเล็ก ผิวค่อนข้างขาวและจมูกแบน แต่ถ้าเปรียบเทียบด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของชาวลัวะสองหมู่บ้านนี้กับคนเมืองในบ้านบ่อหลวงหรือแห่งอื่น ๆ พบว่าแตกต่างกันมาก แต่ชาวลัวะบ้านนาบงและบ้านข้างทางหลวงกับคนลัวะ บ้านห้วยล้อม ยังมีวิถีชีวิตใกล้เคียงกันมากกว่าคือมีอาชีพทำไร่ข้าวเหนียวเหมือนกัน ลักษณะการสร้างบ้านเรือนคล้ายกัน

การสร้างบ้านเรือนของชาวลัวะและชาวลัวะ ทำด้วยวัสดุที่ไม่คงทนถาวรและลักษณะบ้านคล้ายกัน แต่ปัจจุบันบ้านของทั้งชาวลัวะและชาวลัวะเปลี่ยนแปลงไป คือลักษณะบ้านจะคล้ายบ้านคนเมืองมากขึ้นนิยมสร้างด้วยไม้ หลังคาบ้านมุงด้วยกระเบื้องหรือสังกะสีเพราะไม่ต้องเสียเวลาเปลี่ยนหลังคาบ้านเหมือนเวลามุงด้วยหญ้าคาหรือใบค้อ แต่ลักษณะบ้านของแต่ละหมู่บ้านอาจนิยมสร้างแตกต่างกันออกไป เช่นบ้านนาบงจะสร้างห้องครัวหรือที่เรียกว่า ครัวไฟ เป็นกระท่อมหลังเล็กใกล้บ้าน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้หลังคาบ้านสกปรกเพราะเขม่าควันไฟ และยังนิยมสร้างขี้ฉาง และคอกสัตว์พวก หมู วัว ควาย ไว้ที่ไร้ บางบ้านก็ทำครกกระเดื่องไว้ที่ไร้ ค่ำข้าวให้พอกิน 4-5 วัน แล้วจึงขนกลับมาที่บ้าน ชาวลัวะและชาวลัวะมีสิ่งๆที่เหมือนกันคือไม่มีชุดแต่งกายประจำเผ่า คือแต่งกายเหมือนชาวบ้านทั่วไป เสื้อผ้าที่สวมมักจะซื้อมาจากอำเภอปัว หรือแขวงชัยบุรีของประเทศลาว หรือบางส่วนได้รับบริจาคมา

ชาวลัวะและชาวลัวะมีอาชีพหลักคือการทำไร่ โดยเป็นการทำไร่แบบหมุนเวียน คือเมื่อทำไร่ไปแล้ว 1-2 ฤดูติดต่อกัน ก็จะปล่อยพื้นที่ไร่ให้ต้นไม้ขึ้นนาน 5-10 ปี เพื่อให้ดินกลับมาอุดมสมบูรณ์จากปุ๋ยธรรมชาติอีกครั้ง เมื่อกลับทำไร่ข้าวอีกครั้ง ผลผลิตข้าวจะได้มากขึ้น แต่ปัจจุบันประชากรของชาวลัวะและชาวลัวะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้พื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ ต้องบุกเบิกพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้น จนบางครั้งเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เพราะชาวบ้านอ้างสิทธิในพื้นที่ทำกินที่เคยทำไร่มาก่อน แต่เจ้าหน้าที่บอกว่าพื้นที่ป่า เมื่อพื้นที่ไร้น้อยลงทำให้การหมุนเวียนพื้นที่ไร่สั้น เช่นบางพื้นที่ใช้เวลาประมาณ 2-3 ปี ดังนั้นความอุดมสมบูรณ์ของดินจึงน้อย ส่งผลให้ผลผลิตข้าวที่ได้น้อยตามไปด้วย ปัจจุบันปัญหาที่ทั้งชาวลัวะและชาวลัวะประสบคือผลผลิตข้าวได้ไม่พอกินตลอดทั้งปี ปัญหานี้ในหมู่บ้านข้างทางหลวงและบ้านห้วยล้อมไม่รุนแรง เพราะชาวบ้านมีอาชีพเสริมอื่นนอกเหนือจากการทำไร่และหาของป่า คือมีอาชีพทำเครื่องจักสานและทำเครื่องหวาย รายได้ที่ได้สามารถนำไปจุนเจือครอบครัวได้ แต่ในหมู่บ้านนาบงต้องพึ่งการทำไร่และหาของป่าเท่านั้น เมื่อเทียบกับหมู่บ้านอื่นประชากรในหมู่บ้านมีฐานะยากจนที่สุดแห่งหนึ่ง ต้นเหตุของปัญหาน่าจะเกิดจากในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมามีการเพิ่มจำนวน

ของประชากรรวดเร็ว เพราะขาดการวางแผนครอบครัว ผลที่ติดตามาคือที่ดินทำกินไม่เพียงพอ และดินเสื่อมคุณภาพ รวมทั้งการขาดความรู้ในด้านการเกษตรและการจัดการกับที่ดินทำกิน แต่ชาวลีนและชาวลัวะยังมีทรัพยากรน้ำที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เพราะปริมาณฝนที่ตกค่อนข้างมาก พื้นที่บริเวณนี้จึงมีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย แต่ปัญหาสำคัญคือการนำน้ำจากแม่น้ำมาใช้ในการเพาะปลูกในฤดูแล้งไม่สามารถทำได้ เพราะพื้นที่เกษตรกรรมสูงกว่าแหล่งน้ำมาก เกือบทุกหมู่บ้านมักจะตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำ จึงทำให้พวกเขาไม่ขาดแคลนอาหารพวกปลาและสัตว์น้ำ นอกจากนี้ยังมีสาหร่ายน้ำจืดที่เรียกว่า ไกยี่ (*Cladophora* sp.) สาหร่ายชนิดนี้พบได้ง่าย โดยจะเกาะตามก้อนหินในแม่น้ำขนาดใหญ่ เช่นแม่น้ำว้าและแม่น้ำมวง นอกจากมีรสชาติอร่อย ยังมีคุณค่าทางอาหารสูงเพราะประกอบไปด้วย คาร์โบไฮเดรต โปรตีน วิตามิน เกลือแร่ และไขมัน นอกจากนี้ป่าบริเวณนี้ยังมีของป่า เช่นหวาย (*Calamus* spp.) ตำว (*Arenga pinnata* Linn.) เห็ด น้ำผึ้ง และสัตว์ป่า พวก หมูป่า เก้ง แล่น (ตะกวด) การหาของป่าเพื่อบริโภคหรือซื้อขายบ้างเล็กน้อยในชุมชนมีมานานแล้ว แต่ปัจจุบันผลผลิตจากป่าเหล่านี้กลายเป็นสินค้าที่ตลาดมีความต้องการสูง พ่อค้าจะเข้าไปรับซื้อถึงภายในหมู่บ้าน แนวเพื่อกเขาที่กั้นพรมแดนไทยลาวจึงมีผู้คนในหลายหมู่บ้านเข้าไปเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าเหล่านี้ แต่จากการสังเกตพบว่าชาวบ้านที่อาศัยอยู่กับป้ามักใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างไม่รู้คุณค่า เพราะพวกเขาคิดว่าทรัพยากรเหล่านั้นยังคงเหลืออีกมาก แต่แน่นอนว่าถ้าการใช้ทรัพยากรยังเป็นไปในแนวทางนี้ ในไม่ช้าทรัพยากรเหล่านั้นก็จะต้องหมดไป คนที่จะได้รับผลกระทบอันดับแรกก็คือคนในชุมชนนั่นเอง แต่ดูเหมือนการควบคุมการใช้ทรัพยากรในป่าที่ใช้ร่วมกันโดยคนหลายกลุ่มเป็นไปได้ยาก แนวทางที่สามารถปฏิบัติได้คือการแนะนำให้ชาวบ้านเข้าใจเกี่ยวกับหลักการการอนุรักษ์ ปลูกฝังให้รักและหวงแหนทรัพยากรของตนเองหรือแนะนำในปลูกพืชเหล่านี้ขึ้นเองในพื้นที่ไว้แทนการเข้าไปเก็บจากป่า

วิถีชีวิตของชาวลีนและชาวลัวะในพื้นที่บริเวณนี้กำลังเปลี่ยนแปลงไป มีการรับเอาความเจริญเข้าสู่หมู่บ้าน รับเอาวัฒนธรรมประเพณีของคนเมืองเข้ามา การเปลี่ยนแปลงนี้พบเห็นได้ชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับชาวลีนสองหมู่บ้านคือ บ้านท่าทางหลวงและบ้านนาบง หมู่บ้านทั้งสองแห่งนี้ประชากรในหมู่บ้านมีวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อแต่เดิมมาคล้ายคลึงกัน แต่ปัจจุบันบ้าน ท่าทางหลวงมีการพัฒนาในหลายๆ ด้าน เช่นมีคนนอกเข้าถึงหมู่บ้าน มีการตั้งโรงเรียนระดับประถมศึกษาในหมู่บ้าน มีสถานอนามัย และมีการติดต่อกับคนจากภายนอกมากขึ้น มีสื่อจากวิทยุและโทรทัศน์เข้ามา หมู่บ้านแห่งนี้จึงละทิ้งความเชื่อแบบดั้งเดิมบางอย่างไป ซึ่งแตกต่างจากบ้านนาบงที่ยังมีการเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีชีวิตจากแบบดั้งเดิมค่อนข้างน้อย

5.2 สรุปและวิจารณ์ผลการใช้ประโยชน์จากพืช

ผลการสำรวจการใช้ประโยชน์จากพืชพบ 254 ชนิด จัดอยู่ใน 211 สกุล 92 วงศ์ แบ่งเป็น พืชใบเลี้ยงคู่ 195 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 52 ชนิด และพืชพวกเฟินและกลุ่มที่คล้ายเฟิน 9 ชนิด

แผนภาพ 1 แสดงการเปรียบเทียบจำนวนชนิดของพืชในแต่ละวงศ์ของพืชใบเลี้ยงคู่ วงศ์ที่มีการใช้ประโยชน์มากที่สุดคือ วงศ์ Papilionaceae มี 18 ชนิด ใช้ประโยชน์ในด้านพืชอาหารมากที่สุด เช่น ถั่วไร่ (*Vigna spp.*) และใช้ประโยชน์รองลงมาคือ พืชสมุนไพร วงศ์ที่พบการใช้ประโยชน์ค่อนข้างมากคือวงศ์ Euphorbiaceae, Compositae, Rubiaceae, Caesalpiniaceae, Mimosaceae, Verbenaceae, Rutaceae และ Moraceae ส่วนวงศ์อื่น ๆ ที่พบมีการใช้ประโยชน์ไม่มาก

แผนภาพ 2 แสดงการเปรียบเทียบจำนวนชนิดของพืชในแต่ละวงศ์ของพืชใบเลี้ยงเดี่ยว และพืชพวกวงศ์เฟินและกลุ่มที่คล้ายเฟิน พบว่าวงศ์ Gramineae ใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ 12 ชนิด พืชวงศ์นี้มีการนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง ทั้งเป็นอาหาร สมุนไพร และทำที่อยู่อาศัยและของใช้ เช่น ไม้สกุลต่าง ๆ การใช้ประโยชน์ในด้านพืชอาหารมากที่สุด เพราะเป็นพืชอาหารที่หาได้ง่าย พบทั่วไปตามป่ารอบหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังใช้ทำที่อยู่อาศัยและของใช้ และบางชนิดก็มีสรรพคุณเป็นยาสมุนไพรด้วย นอกจากนั้นก็มีพืชบางชนิดเป็นพืชเศรษฐกิจและพืชใช้ในพิธีกรรม วงศ์ Zingiberaceae พบ 9 ชนิด การใช้ประโยชน์ด้านอาหารมากเท่ากับด้านสมุนไพร เพราะพืชวงศ์นี้บางชนิดนอกจากใช้เป็นอาหารยังมีสรรพคุณเป็นยาสมุนไพรด้วย พืชวงศ์ Palmae และ Araceae พบอย่างละ 5 ชนิด วงศ์ Araceae ส่วนใหญ่ก็เป็นพืชอาหาร วงศ์ Palmae ก็ใช้เป็นอาหารเช่นเดียวกัน แต่นอกจากใช้เป็นอาหารแล้วยังใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ และบางชนิดก็เป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญ

การใช้ประโยชน์จากพืชในแต่ละวงศ์ส่วนใหญ่จะใช้เพียงไม่มาก แต่มีบางวงศ์ที่มีจำนวนมาก กว่าวงศ์อื่นเช่น วงศ์ Papilionaceae Euphorbiaceae Gramineae Rubiaceae และ Compositae

แผนภาพ 3 แสดงผลการใช้ประโยชน์จากพืชในทั้งสามหมู่บ้าน คือบ้านท่าทางหลวง (ชาว ถิ่น) บ้านนาบง (ชาวถิ่น) และบ้านห้วยล้อม (ชาวลัวะ) พบพืชอาหาร 53 % พืชสมุนไพร 29 % พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ 7 % พืชเศรษฐกิจ 2 % พืชใช้ในพิธีกรรม 3 % และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ 6% ผลการศึกษาแสดงว่าชาวถิ่นและชาวลัวะมีการใช้ประโยชน์จากพืชในด้านอาหารมากที่สุด และพืชเศรษฐกิจพบน้อยที่สุดเพียง 2%

แผนภาพ 4 แสดงการใช้ประโยชน์จากพืชในแต่ละหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านใช้ประโยชน์จากพืชอาหารมากที่สุด รองลงมาคือพืชสมุนไพร ซึ่งน้อยกว่าพืชอาหารประมาณครึ่งหนึ่ง ส่วนกลุ่มพืชที่

ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ พืชเศรษฐกิจ พืชที่ใช้ในพิธีกรรม และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ พบการใช้จำนวนไม่มาก และแตกต่างกันไปในแต่ละหมู่บ้าน เมื่อเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์จากพืชในแต่ละหมู่บ้าน พบว่าบ้านนาบงใช้ประโยชน์จากพืชอาหารและพืชสมุนไพรมากกว่าหมู่บ้านอื่น ส่วนพืชที่ใช้ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ในแต่ละหมู่บ้านไม่แตกต่างกัน พืชเศรษฐกิจของบ้านนาบงพบน้อยกว่าหมู่บ้านอื่น แต่ถ้าเปรียบเทียบจำนวนพืชเศรษฐกิจของแต่ละหมู่บ้านก็ไม่แตกต่างกัน พืชที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวลัวะไม่พบ ทั้งนี้เพราะชาวลัวะหมู่บ้านที่เข้าไปศึกษาเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ และละทิ้งประเพณีที่เคยทำมาก่อน นอกจากนี้แต่ละหมู่บ้านก็ยังมี การใช้ประโยชน์จากพืชด้านอื่น ๆ อีกหลายอย่างเช่น ใช้เป็นยาพิษ ใช้เปลือกเคี้ยวหมาก ใช้ผลสุกเป็นเหยื่อตกปลา แต่โดยรวมแล้วการใช้ประโยชน์จากพืชของบ้านนาบงมากกว่าหมู่บ้านอื่น อาจเนื่องจากชาวนาบงยังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ยังต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติมากกว่าหมู่บ้านอีกสองแห่ง ที่ละทิ้งการใช้ประโยชน์จากพืช

การใช้ประโยชน์พืชทั้ง 6 กลุ่มและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของกลุ่มชนที่ศึกษา

1. พืชอาหาร

การใช้ประโยชน์จากพืชอาหารของทั้งชาวลีนและชาวลัวะมีจำนวนมากเมื่อเทียบกับการใช้ประโยชน์จากพืชด้านอื่น ๆ พืชอาหารสำคัญของทั้งชาวลีนและชาวลัวะ คือข้าวเหนียว (*Oryza sativa* var. *glutinosa*.) ซึ่งเป็นข้าวไร่หลายพันธุ์ เช่น ข้าวแดง ข้าวดำ ข้าวแพ พืชอาหารอื่น ๆ ที่พบส่วนใหญ่จะปลูกลงไปพร้อมกับข้าวไร่ ผลผลิตที่ได้จะเก็บไว้กินตลอดปี เช่น ถั่วแดง (*Vigna unguiculata* Walpers ssp. *unguiculata*) ถั่วแป (Vinga *umbellata* Ohwi & Ohashi var. *umbellata*) งาขาว (*Sesamum indicum* Linn.) งาขี้ม้อน (*Perilla frutescens* Britt.) น้ำเต้า (*Lagenaria sinceraria* Standl.) เตีอย (*Coix lachryma-jobi* Linn.) สมุทรรโดคม (*Sorghum vulgare* Pers var. *saccharatum* Boerl.) นอกจากนี้ตามบ้านเรือนยังปลูกพืชสวนครัวเช่น แมงลัก (*Ocimum canum* Sims) ยี่หระ (*Ocimum gratissimum* Linn.) ผักชีฝรั่ง (*Erygium foetidum* Linn.) ข่าพลู (*Piper sarmentosum* Roxb.) ชะอม (*Acacia pennata* Willd. spp. *insuavis* Nielsen) หรือบางครั้งก็นำเอาพืชป่ามาปลูกไว้ที่บ้านเช่น ส้มป่อย (*Acacia concinna* DC.) พืชอาหารส่วนใหญ่ยังเป็นพืชป่า ชาวนาบงเมื่อจะออกไปไร่หรือหาของป่าก็จะเตรียมข้าวหนึ่ง ข้าวสาร น้ำพริกและเกลือติดตัวไปด้วยกับข้าวก็ไปหาในป่า ผักชนิดต่าง ๆ มีให้เลือกมากมายเช่น โหระพากระป๋อง (*Diplazium dilatatum* Bl.) ถอบแถบเครือ (*Connarus semidecandrus* Jack) ไคร้หน้า (*Homonoia riparia* Low.) ส้มกุ่ม (*Embelia sessiliflora* Kurz) ผักหนุ่ม (*Archidendron lucidum* Nielsen) กินยอดเป็นผักสดจิ้มน้ำพริก ผักบางชนิดมีรสชาติดีและเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคในชุมชนและมี

พ่อดำมารับซื้อถึงในหมู่บ้านเพื่อนำไปจำหน่ายต่อเช่น หน่อหอย (*Calamus* spp.) ผักขม (*Pittosporopsis kerrii* Craib) ผักหนิง (*Parabaena sagittata* Miers) และผักสาก (*Erythrophalum scandens* Bl.)

พื้นที่บริเวณนี้มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านและมีปลาชุกชุม ชาวถิ่นและชาวลัวะจึงมีอาชีพหาปลา และสัตว์น้ำอื่น ๆ ไว้สำหรับบริโภคและจำหน่าย เมื่อนำปลาไปประกอบอาหารชาวถิ่นจะใส่ดอก อ่อนตะไคร้ (Acorus tatarinowii Schott) ลงไปด้วย นอกจากมีรสชาติอร่อยแล้วยังช่วยดับกลิ่นคาว ปลาเพราะตะไคร้น้ำมีกลิ่นหอมคล้ายตะไคร้ อาหารที่หาง่ายและยังมีรสชาติดีอีกอย่าง คือ ใยกี้ (*Cladophora* sp.) ซึ่งเป็นสาหร่ายน้ำจืดที่เกาะบนก้อนหินพบในแม่น้ำว้าและแม่น้ำมวง ในลำธารจะไม่พบใยกี้ ทั้งนี้เพราะสาหร่ายชนิดนี้ขึ้นเฉพาะในแหล่งน้ำไหลที่ค่อนข้างสะอาด มีแสงแดดส่องถึง และน้ำต้องไหลแรง ใยกี้นำมาทำเป็นอาหารได้หลายอย่าง เช่นทำเป็นห่อหมกกับปลาและสัตว์น้ำ ขนาดเล็กอื่น ๆ หรือใยกี้ผสมกับเกลือทำเป็นแผ่นตากแห้งนำมาทอดหรือปิ้ง ใยกี้แผ่นตากแห้งเก็บไว้กินได้นานหลายวัน

พืชอาหารบางชนิดยังมีสรรพคุณเป็นยารักษาโรคด้วย เช่น ฮ่อมช้าง (*Phlogacanthus curviflorus* Nees) ยอดอ่อนนี้จิ้มน้ำพริก ใบฝนไฟใช้แก้อาการปวดท้องหรือปวดบวม หม่อนฮอก (*Morus laevigata* Wall. ex Hook. f.) ยอดอ่อนนี้จิ้มน้ำพริก เปลือกต้นทุบพอกแผลสดช่วยห้ามเลือด ประงเขา (*Cycas pectinata* Griff.) ยอดอ่อนนี้จิ้มน้ำพริก แก่นต้นต้มดื่มแก้เจ็บคอ

พืชอาหารของชาวถิ่นและชาวลัวะส่วนใหญ่เป็นพืชป่า ทั้งนี้เพราะพวกเขาให้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับ ป่า พืชอาหารในป่ามีอยู่มากมายหลายชนิด หาได้ง่ายและยังไม่ต้องเสียเวลาปลูกและดูแลรักษา และที่สำคัญคือเป็นพืชที่ไม่มียาฆ่าแมลง

2. พืชสมุนไพร

สมุนไพรมีความสำคัญต่อชาวถิ่นและชาวลัวะมาก ในอดีตการรักษาอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย หรือรุนแรงก็จะใช้ยาพื้นบ้านทั้งหมด ผลการศึกษาสามารถจัดกลุ่มพืชสมุนไพรตามการใช้ประโยชน์ออกเป็นกลุ่มตามสรรพคุณได้ดังนี้

2.1 ยาแก้ปวดท้อง

วุ้นน้ำเต้า (*Acorus tatarinowii* Schott) ผลเคี้ยวกินสด

พุดดง (*Ervatamia graciliflora* Lace) ต้นต้มน้ำดื่ม

ตังน้ำใส (*Kopsia arborea* Bl.) ต้นต้มน้ำดื่ม

ทะโล้ (*Schima wallichii* Korth.) กินยอดอ่อน
 ก่อ (*Castanopsis diversifolia* King) กินเปลือกต้น
 ถอบแถบเครือ (*Connarus semidecandrus* Jack) กินใบ
 ขี้ขี้ (*Helicteres elongata* Wall.) ต้นค้ำน้ำค้ำ
 กระพังโหม (*Paederia pilifera* Hook.f) รากค้ำน้ำค้ำ
 เปราะหอม (*Kaempferia galanga* Linn.) กินหัวสด

2.2 ยาแก้ท้องเสีย

ต้นมะขาม (*Tamarindus indica* Linn.) เปลือกแช่น้ำรวมกับยอดมันเทศค้ำ
 มันเทศ (*Ipomoea batatas* Lamk.) ยอดแช่น้ำรวมกับเปลือกต้นมะขามค้ำ
 ไครีน้ำ (*Homonoia riparia* Lour.) กินใบแก่
 เอนอ้า (*Melastoma normale* D.Don) กินผลแก่หรือรากค้ำน้ำค้ำ
 ลูกใต้ใบ (*Phyllanthus amarus* Schum. Thonn.) ต้นค้ำน้ำค้ำ
 เถาพันซ้าย (*Spatholobus pottingeri* Prain) ต้นค้ำน้ำค้ำ
 มะม่วง (*Mangifera indica* Linn.) เปลือกต้นค้ำน้ำค้ำ
 ฝรั่ง (*Psidium guajava* Linn.) เปลือกต้นค้ำน้ำค้ำ

2.3 ยาแก้ไอและเจ็บคอ

หนาดใหญ่ (*Blumea balsamifera* DC.) รากค้ำน้ำค้ำ
 จิง (*Zingiber officinale* Roscoe) กินหัวสด
 ปรงเขา (*Cycas pectinata* Griff.) ใช้แกนในของต้นค้ำน้ำค้ำ
 ยาแก้ไอ (*Laggetera pterodonta* Sch. Bp. ex Oliv.) รากค้ำน้ำค้ำ
 เลี้ยว (*Desmodium oblatum* Baker ex. Kurz) รากค้ำน้ำค้ำ
 หนาดคำ (*Inula cappa* DC.) ต้นและรากค้ำน้ำค้ำ

2.4 ยาบำรุงกำลัง

กำลังเสือโคร่ง (*Betula alnoides* Buch.-Ham.) เปลือกต้นค้ำหรือคองเหล้าค้ำ
 ฮ่อม (*Gynura bicolor* DC.) ยอดค้ำกับไก่กินบำรุงกำลัง

หญ้าวัวก่า (*Hedyotis cf. acutangulata*) รากค้ำน้ำค้ำ
 ชื่อสะพายควาย (*Derris ferrogirea* Bth.) ต้นคองเหล้า
 เครือหลอบเหล็บ (*Phylacium majus* Coll.&Hemsl.) ต้นคองเหล้า
 ยาหัว (*Smilax glabra* Roxb.) หัวค้ำหรือคองเหล้า

2.5 ยาแก้ไข้

ไคร้หน้า (*Homonoia riparia* Lour.) ต้นแช่น้ำรวมกับตะไคร้หน้าค้ำ
 ตะคร้า (*Garuga floribunda* Decne) เปลือกต้นแช่น้ำค้ำหรืออาบ
 ส้านเห็บ (*Saurauia roxburghii* Wall.) เปลือกต้นแช่น้ำค้ำ
 ว่านน้ำเล็ก (*Acorus tatarinowii* Schott) ผลทุบแช่น้ำค้ำ
 หนามค้ำ (*Rubus pyrifolius* J.E. Smith) ต้นค้ำน้ำค้ำ
 หญ้าถอดปล้อง (*Equisetum diffusum* D.Don) ทั้งต้นค้ำน้ำค้ำ

2.6 ยาห้ามเลือด

ว่านงคหิน (*Aglaonema schottianum* Miq.) ถ้ำต้นตำพอกแผล
 หม่อนชอก (*Morus laevigata* Wall. ex Hook. f.) เปลือกต้นตำพอกแผล
 สาบแร้งสาบกา (*Ageratum conyzoides* Linn.) ใบตำพอกแผล
 สาบเสือ (*Chromolaena odorata* Linn.) ใบตำพอกแผล
 ดอกกาย (*Curculigo recurvata* Dry.) ถ้ำต้นตำพอกแผล

2.7 ยาแก้หนาว

เอื้องหมายนา (*Costus speciosus* Smith) คั้นน้ำจากต้นค้ำแก้ปัสสาวะขัด หรือค้ำรวมกับ
 รากรางจืด (*Thunbergia laurifolia* Linn.) รากฝ้าย (*Gossypium hirsutum* Linn.) ใ้ผง
 (*Bambusa natan* Wall.) และหญ้าสามเหลี่ยม (*Carex baccans* Nees) ค้ำแก้หนาว

2.8 ยานวดแก้ปวดบวม

หนาดใหญ่ (*Blumea balsamifera* DC.) ใบค้ำนวดบริเวณที่ปวดบวม
 อ่อมช้าง (*Phlogacanthus curviflorus* Nees) ใบค้ำนวดบริเวณที่ปวดบวม

ผ้าเบ้ง (*Solanum erianthum* D.Don) ใบดำประคบบริเวณที่ปวดบวม

ชุมหิน (*Hedyotis capitella* Wall var. *pubescens* Kurz) ดันตำประคบบริเวณที่ปวดบวม

2.9 ยาแก้ขาง

สะเดาช้าง (*Acrocarpus fraxinifolius* Wight & Arn.) ชูดเปลือกคั่นอมหรือคั้นน้ำคั้น

ผักหนุ่ม (*Archidendron lucidum* Nielsen) กินใบสด

2.10 ยาแก้ไข้มาลาเรีย

สะฟ้านกัณ (*Sambucus javanica* Reinw.) อักคีทวาร (*Clerodendrum serratum* Moon)

และมะเฟืองป่า (*Walsura trijuga* Kurz) รากคั้นรวมกันคั้นแก้ไข้มาลาเรีย

2.11 ยาแก้หวัด

โคไม้รู้ลัม (*Elephantopus scaber* Linn.) รากคั้นน้ำคั้น

หนาดคำ (*Inula cappa* DC.) รากคั้นน้ำคั้น

หญ้าวุ้นต้น (*Dianella ensifolia* Red.) ดันคั้นน้ำคั้น

หนามคู้ม (*Rubus pyrifolius* J.E. Smith) ดันคั้นน้ำคั้น

2.12 ยาแก้เจ็บหลังเจ็บเอว

ต้นฮากไม้ (*Aeschynanthus* sp.) ดันคั้นน้ำคั้น

ขี้เหล็กเทศ (*Cassia occidentalis* Linn.) รากคั้นน้ำคั้น

สาบเสือ (*Chromolaena odorata* Linn.) รากเผาไฟคั้นน้ำคั้น

เข็มป่า (*Ixora cibdela* Craib) รากคั้นน้ำคั้น

2.13 ยาแก้ผดผื่น

เปล้าใหญ่ (*Croton oblongifolius* Roxb.) ใช้รากคั้นอาบ

เข็มป่า (*Ixora cibdela* Craib) ดันคั้นอาบและคั้น

ระย้าแก้ว (*Clerodendrum penduliflorum* Wall.) ดันคั้นน้ำคั้น

2.14 พืชที่มีสรรพคุณอื่นๆ

มะไฟจีน (*Clausena lansium* Skeels) ใบตำพอกศีรษะแก้ปวดหัว

ช้อ (*Gmelina arborea* Roxb.) ใบถอนไฟห่อเท้าแก้ น้ำกัดเท้า

ยาแก้ (*Vernonia volkameriaefolia* Wall. ex DC.) ใบและรากแช่น้ำดื่มแก้กินอาหารผิด

รางจืด (*Thunbergia laurifolia* Linn.) ตัดล้างต้มน้ำดื่มแก้พิษไข้ รักษาอาการเจ็บหู

บัวผัด (*Justicia ventricosa* Wall.) ใบตำรวมกับน้ำหมักหนึ่ง หมกไฟ นวดแก้อาการชัก

ทองกาย (*Curculigo recurvata* Dry.) ตำคั้นตำใช้สระผมแก้ผมร่วงและรังแค

ข้าวสารค่าง (*Cardiopteris quinqueloba* Hassk.) ทั้งต้นต้มน้ำดื่มและอาบแก้คันพุพอง

นมพิจิตร (*Hoya parasitica* Wall.) ใบถอนไฟประคบแก้เจ็บม้าม

ส้มผด (*Rhus chinensis* Muell.) ต้นต้มน้ำล้างแผลติดเชื้อที่เป็นฝีหนอง

ปัจจุบันชาวถิ่นและชาวลัวะมีการใช้ยาแผนปัจจุบันมากขึ้น เพราะมีสถานอนามัยตั้งในหมู่บ้านใกล้เคียง มีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้ด้านสาธารณสุข การป้องกันไม่ให้เกิดโรค และแนะนำการใช้ยาแผนปัจจุบันให้รู้จัก ชาวบ้านนิยมใช้กันมากเพราะเห็นผลเร็ว และยังหาซื้อได้ง่ายตามร้านขายยาของภายในหมู่บ้าน แม้การใช้ยาสมุนไพรลดความสำคัญลงค่อนข้างมาก แต่มียาบางชนิดที่ยังคงใช้กันเช่นยาแก้ปวด ยาแก้ท้องเสีย ยาบำรุงกำลัง ยาแก้ปวดหลังปวดเอว พบการใช้ยาเหล่านี้แพร่หลายในทั้งสามหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะมีสรรพคุณดีและราคาถูกไม่แพง นอกจากนี้ยังไม่มียาแผนปัจจุบันที่ช่วยรักษาอาการเหล่านี้ เช่นยาบำรุงกำลังและยาแก้ปวดหลังปวดเอว เพราะคนกลุ่มนี้ต้องใช้แรงงานในการทำไร่ พืชกลุ่มนี้มีความน่าสนใจ เพราะอาจนำมาทำปรับปรุงเป็นอาหารเสริมสุขภาพหรือบำรุงกำลังได้

3. พืชใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้

บ้านเรือนของชาวถิ่นและชาวลัวะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือเป็นบ้านยกพื้นสูง พื้นบ้านทำด้วยไม้ไผ่สับเป็นฟาก ฝาบ้านทำด้วยไม้ไผ่สานขัดกัน หลังคามุงด้วยหญ้าคา (*Imperata cylindrica* Beauv.) หรือใบค้อ (*Livistona speciosa* Kurz) วัสดุที่นำมาสร้างบ้านเป็นวัสดุที่หาง่ายและมีมากในท้องถิ่น เช่นไม้ไผ่ ป่าบริเวณใกล้หมู่บ้านมักเป็นป่าไผ่ ชาวบ้านจะเลือกไผ่ชนิดที่มอดไม่กิน ชาวถิ่นและชาวลัวะนิยมมุงบ้านด้วยหญ้าคาหรือใบค้อเสี้ยนเป็นต้น ใบค้อหาได้ง่ายเพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านมักปลูกต้นค้อไว้ในบริเวณบ้านหรือที่ไร่ เพราะผลค้อแก่สามารถนำมาต้มกินกับน้ำพริกได้ ใบค้อนำมาเสี้ยนเป็นต้นได้ง่ายกว่าหญ้าคาแต่มีอายุการใช้งานไม่นานคือประมาณหนึ่งปี แต่ถ้ามุงด้วยหญ้าคาจะอยู่ได้ 2-3 ปี

แต่ปัจจุบันบ้านที่สร้างขึ้นใหม่ส่วนมากมักเป็นบ้านไม้แบบคนเมือง ไม้ที่นำมาปลูกสร้างบ้านเช่น คุ้มแต่น (*Duabanga grandiflora* Roxb.ex DC.) ไม้รัง (*Shorea siamensis* Miq.) ทะโล้ (*Schima wallichii* Kurth.) หลังคาถ่มมักจะมุงด้วยสังกะสีหรือกระเบื้อง เพราะมีอายุในการใช้งานนานหลายสิบปี ไม่ต้องเสียเวลาเปลี่ยนหลังคาบ่อย

อุปกรณ์เครื่องใช้ในบ้านหลายชนิดทำด้วยไม้ไผ่เช่น อุปกรณ์จับสัตว์น้ำ ข้อง กระติบใส่ข้าว กระด้ง อุปกรณ์ดักสัตว์ป่า นอกจากไม้ไผ่ หวาย (*Calamus* spp.) เป็นวัสดุที่นำมาใช้กันมากเพราะนอกจากจะสวยงามยังทนทานด้วย เช่นทำเป็นปลอกมิด เลื่อ แต่หวายก็หาได้ยากกว่าไม้ไผ่ ปัจจุบันการทำเครื่องหวายในหมู่บ้านจึงเป็นการทำเพื่อจำหน่ายมากกว่าทำไว้เพื่อใช้เอง เช่นทำเป็นโต๊ะ เก้าอี้ นั่ง เก้าอี้นอน ตะกร้าใส่ของ ชั้นวางของ เป็นต้น

เลื่อเป็นของใช้จำเป็นของแต่ละครัวเรือนเนื่องจากพื้นบ้านของชาวลีนและชาวละวะทำด้วยไม้ไผ่สับเป็นฟาก ทำให้เวลานั่งหรือนอนไม่สบาย บ้านเกือบทุกหลังจึงปูทับพื้นด้วยเลื่ออีกชั้นและยังใช้เลื่อสำหรับปูพื้นรับรองแขก เลื่อทำได้จากวัสดุหลายอย่างเช่น เลื่อหวาย เลื่อตองสาต เลื่อไผ่เอียะ เลื่อหญ้าสามเหลี่ยม เป็นต้น เลื่อหวายและเลื่อไผ่เอียะ (*Cephalostachyum virgatum* Kurz) มีอายุการใช้งานนานแต่ขั้นตอนการผลิตยุ่งยากกว่าการทำเลื่อจากวัสดุชนิดอื่น เพราะต้องลอกเอาเฉพาะส่วนผิวและทำให้เป็นเส้นขนาดเล็กลง เลื่อชนิดนี้จะสวยงามและผิวเรียบเป็นมัน ตองสาต (*Phrynium* sp.) ใช้ส่วนผิวของต้นตองสาตสานเป็นเลื่อหรือถ้าต้องการให้มีความสวยงามมากขึ้นก็สานสลับกับหญ้าสามเหลี่ยม เลื่อตองสาตและเลื่อหญ้าสามเหลี่ยมมีอายุการใช้งานไม่นานเท่าเลื่อหวายและเลื่อไผ่เอียะ แต่ด้วยลวดลายที่สวยงามบ้านบางหลังจึงนำเลื่อมาใช้กันแบ่งห้องและตกแต่งฝาบ้านให้สวยงาม

หญ้าสามเหลี่ยม (*Scleria terrestris* Fassett) เป็นกกชนิดหนึ่งที่ผิวด้านมีสีดำหรือสีม่วงดำ ผิวด้านเป็นมันเรียบ ชาวบ้านจะเก็บหญ้าสามเหลี่ยมกันในช่วงที่ต้นหญ้าแก่จัดคือประมาณเดือน พฤษภาคม-กุมภาพันธ์ ชาวบ้านจะเลือกเอาเฉพาะต้นแก่และมีขนาดยาวพอที่จะสานเป็นเครื่องจักสานได้ นำมาลอกเอาเฉพาะผิวด้านแล้วตากแดดให้แห้งสามารถเก็บไว้ใช้ได้ตลอดปี หญ้าสามเหลี่ยมนำมาสานสลับลายกับตองสาตหรือเส้นตอกไม้ไผ่เป็นภาชนะต่าง ๆ เช่น ตะกร้า กระติบข้าว กล้องใส่ของและภาชนะต่าง ๆ เครื่องจักสานที่ผลิตจากหมู่บ้านแถบนี้มีคนนิยมซื้อไปใช้เพราะสวยงามและทำจากวัสดุธรรมชาติ ปัจจุบันจึงกลายเป็นสินค้าที่สร้างชื่อเสียงให้หมู่บ้านอย่างมาก

ชาวลีนและชาวละวะมีอาชีพหาปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ สลึงจึงเป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งที่ทุกบ้านต้องมีการดักสลึงของบ้านบางจะดักด้วยเชือกที่ควั่นจากเปลือกต้นถั่วชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า เพียด (*Pueraria lobata* Ohwi var. *thomsoni* van der Maesen) เปลือกต้นถั่วชนิดนี้มีคุณสมบัติเหนียวและ

ทนทาน การถักสวิงจากคันเพียดใช้เวลานานเพราะเสี้ยวเวลาหลายขั้นตอนคือต้องลอกเอาเฉพาะผิวคัน แล้วจึงขูดเอาส่วนเปลือกสีเขียวออกให้หมด นำมาควั่นให้เป็นเส้นยาวแล้วจึงนำมาถักเป็นสวิง ปัจจุบันพบเพียงหมู่บ้านบางเพียงแห่งเดียวที่ยังคงมีการถักสวิงแบบนี้ใช้อยู่ ส่วนหมู่บ้านอื่น ๆ มักจะซื้อค้าขาย มาถักเป็นสวิงแทน

น้ำเต้า (*Lagenaria siceraria* Standley) เป็นพืชที่นิยมปลูกไว้ในไร่ข้าว ส่วนใหญ่จะปลูกไว้โดยปล่อยให้ขึ้นคลุมคอกไม้ น้ำเต้าทำเป็นอาหารได้หลายอย่าง เช่น ผลอ่อนต้มจิ้มน้ำพริกหรือแกงใส่ปลา ผลแก่ทำเป็นภาชนะสำหรับใส่ของ เช่น เมล็ดพันธุ์พืช ของมีค่าและเอกสารสำคัญต่าง ๆ นอกจากนั้นก็ทำเป็นกระติกน้ำ กระบวยตักน้ำ หรือนำผลแก่ของน้ำเต้ามาสานทับด้านบนนอกด้วยหญ้าสามเหลี่ยมและเส้นตอก ใช้สำหรับทำเป็นแจกันใส่ดอกไม้หรือใช้ประดับตกแต่งบ้านให้สวยงาม

4. พืชเศรษฐกิจ

พืชเศรษฐกิจที่เป็นพืชปลูกพบเพียงชนิดเดียวคือ ข้าวโพดอาหารสัตว์ (*Zea mays* Linn.) ปริมาณการผลิตไม่มากเพราะชาวบ้านจะเตรียมพื้นที่เพาะปลูกไว้สำหรับปลูกข้าวไร่ การปลูกพืชอื่น ๆ นอกฤดูทำให้ดินจืดเร็วส่งผลให้การผลิตข้าวในฤดูถัดไปลดลง พื้นที่อื่น ๆ ในอำเภอบ่อเกลือก็พบการปลูกพืชเศรษฐกิจน้อย เนื่องจากปัญหาเดียวกันนอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านตลาดรับซื้อผลผลิตที่อยู่ไกล และการคมนาคมที่ไม่สะดวก แต่ก็ยังพบผลผลิตที่จัดเป็นเป็นพืชเศรษฐกิจอยู่หลายชนิด เพียงแต่พืชทั้งหมดเป็นพืชป่า เดิมผลผลิตจากป่าเหล่านั้นหามาเพียงเพื่อยังชีพเท่านั้น เมื่อเหลือก็นำไปขายหรือแลกเปลี่ยนเป็นเสื้อผ้าและของใช้จำเป็นอื่น ๆ แต่ปัจจุบันการเก็บผลผลิตจากป่าเพื่อจำหน่ายเกือบเป็นรายได้หลักของคนในแถบนี้ พืชเศรษฐกิจที่พบได้แก่

4.1 ตำว (*Arenga pinnata* Merr.)

เป็นพืชวงศ์ปาล์มที่มีขนาดใหญ่ ชาวบ้านจะนำลูกตำวมาทำเป็นลูกชิดส่งขายให้โรงงาน พื้นที่ป่าบริเวณนี้มีต้นตำวขึ้นเองตามธรรมชาติ ชาวบ้านเก็บผลตำวประมาณเดือนพฤศจิกายน-มกราคม ต้องนำผลตำวมาต้มแล้วบีบเอาเฉพาะส่วนเมล็ด แช่วน้ำทิ้งไว้หลายวันแล้วจึงขายให้พ่อค้า ชาวบ้านจะออกไปหาตำวในป่าเป็นกลุ่ม โดยทุกขั้นตอนการผลิตลูกชิดจะทำให้เสร็จในป่าเพราะต้องอาศัยฟันจำนวนมากสำหรับตีลูกตำว ต้นตำวในธรรมชาติมักจะหายากและอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านมาก การขนลูกตำวกลับมาทำการผลิตที่บ้านจึงค่อนข้างลำบาก ตำวต้นหนึ่งให้ผลผลิตลูกชิดประมาณ 500-800 บาท ซึ่งเป็นราคาที่ค่อนข้างสูงและคุ้มค่าน่าสำหรับชาวบ้าน แต่ต้นตำวจะให้ผลผลิตได้เมื่ออายุประมาณ 8-10

ปี และเก็บผลผลิตได้ 3-4 ครั้ง หลังจากนั้นต้นก็จะตาย เมื่อผลตำวถูกเก็บไปจากป่าจนหมดเมล็ดที่จะงอกเป็นต้นใหม่ไม่มี หากชาวบ้านยังคงมีการเก็บตำวจากป่าโดยไม่มีการปลูกทดแทน ก็น่าเป็นห่วงว่าในอนาคตตำวคงต้องหมดไปจากป่าอย่างแน่นอน

4.2 หวาย (*Calamus* spp.)

ผลผลิตจากหวายมีด้วยกันหลายอย่าง เช่นหน่อหวายสำหรับบริโภคชาวบ้านจะหาสำหรับกินเองหรือเพื่อจำหน่าย นอกจากนี้ลูกหวายบางชนิดก็กินเป็นผลไม้ และมีหวายบางชนิดใช้สำหรับทำเครื่องจักสาน ซึ่งหวายชนิดนี้ต้องมีขนาดยาวหลายเมตรจึงจะตรงตามความต้องการของตลาด การซื้อขายจะขายประมาณเมตรละ 10-15 บาท ซึ่งก็ขึ้นกับชนิด ขนาด และคุณภาพของหวาย ปริมาณที่รับซื้อหวายไม่จำกัดและราคายังค่อนข้างสูง การหาหวายสามารถทำได้ตลอดปี ชาวบ้านจะออกไปหาหวายกันเป็นกลุ่มและใช้เวลานานหลายวัน ปัจจุบันหวายเริ่มหายากมากขึ้นเพราะหวายต้นหนึ่งต้องใช้เวลานานในการเติบโตนานนับสิบปี หวายที่พบในป่าบริเวณนี้มีหลายชนิด เช่นหวายน้ำผึ้ง หวายหมี หวายกิ่ง หวายปูน เป็นต้น แต่ในการศึกษาข้อมูลและเก็บตัวอย่างหวายพบเพียงไม่กี่ชนิด เพราะหวายในป่าบริเวณใกล้หมู่บ้านหาได้ยากมากเพราะถูกนำไปใช้จนหมด และการเดินทางไปเก็บตัวอย่างต้องเดินทางไกลและใช้เวลานานหลายวัน จึงทำให้ขาดข้อมูลบางส่วนไป แต่ในหมู่บ้านบางยังคงมีหวายในป่าค่อนข้างมาก หมู่บ้านนี้จึงเป็นแหล่งหาวัตถุดิบป้อนให้หมู่บ้านอื่น เพื่อนำไปทำเป็นเครื่องจักสาน เครื่องหวายที่ผลิตจากหมู่บ้านแถบนี้มีราคาไม่แพงเพราะต้นทุนค่าวัตถุดิบและค่าแรงงานถูก หากมีการส่งเสริมให้มีการพัฒนารูปแบบให้สวยงามตรงตามความต้องการของตลาดรวมทั้งคัดเลือกวัตถุดิบที่มีคุณภาพสูง อาจสามารถใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนและการบุกรุกทำลายป่าได้

4.3 กัง (*Thysanolaena maxima* Ktze.)

พืชพวกหญ้าขึ้นเป็นกอขนาดใหญ่ ต้นสูง 2-3 ม. ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์คือช่อดอก กังจะออกดอกช่วงเดือน พฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ ช่อดอกต้องนำมาตากแดดให้แห้ง ฟาดให้ดอกหลุดออกให้หมด พ่อค้าจะมารับซื้อถึงในหมู่บ้าน โดยขายช่อดอกทั้งรากก็โลกรัมละ 8-10 บาท แม้ว่าราคาของกังจะค่อนข้างถูกแต่ก็ทำรายได้มากที่สุดให้ชาวบ้านเพราะดอกกังมีอยู่มากมาย ดอกเก็บง่ายอาศัยแรงงานคนในบ้านได้ทุกคนตั้งแต่เด็กถึงคนชรา

4.4 ปอสา (*Broussonetia papyrifera* Vent.)

ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์คือ เปลือกต้น ชาวบ้านจะลอกเปลือกต้นทั้งต้นตากแดดให้แห้ง เพื่อให้พอค้ำนำไปส่งยังแหล่งผลิตกระดาษ ชาวบ้านจะเลือกต้นสาที่มีขนาดใหญ่ เพื่อให้ได้ปริมาณเปลือกครั้งละมาก ๆ ปอสาที่ได้คุณภาพจะไม่ดีเพราะแก่เกินไป ราคาที่ขายก็จะถูกด้วย แต่ส่วนใหญ่พอค้าจะมาสั่งให้หาเป็นครั้งคราวเพื่อนำไปป้อนตลาดในช่วงที่ขาดแคลนปอสาจากแหล่งผลิตอื่น

พืชป่าซึ่งปัจจุบันกลายเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญของทั้งชาวจีนและชาวลัวะ ถูกใช้ไปอย่างไร้การควบคุม ทำให้ปริมาณลดลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะพืชที่ต้องใช้เวลาในการเจริญเติบโตนานกว่าที่จะให้ผลผลิตได้เช่นข้าวและหอย ดังนั้นการแนะนำให้ชาวบ้านได้เข้าใจเกี่ยวกับการควบคุมปริมาณการใช้เพื่อให้มีทรัพยากรใช้ได้ตลอดไป หรือไม่ก็ปลูกพืชทดแทนในป่าหรือแนะนำให้ปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจในไร่นาแทนการไปหาจากในป่าเพียงอย่างเดียว ซึ่งแนวทางนี้สามารถนำไปปฏิบัติได้เพราะพืชเหล่านี้เป็นพืชในท้องถิ่นสามารถเจริญเติบโตได้ดีในธรรมชาติอยู่แล้ว

5. พืชที่ใช้ในพิธีกรรม

ชาวจีนและชาวลัวะมีความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรบรรพบุรุษ การเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปมีมาตั้งแต่อดีตแล้ว มีพิธีกรรมบางอย่างที่ก็เลิกปฏิบัติไปหรือมีส่วนที่เพิ่มเติมเข้ามา แต่ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็ว เกิดจากหลายสาเหตุ เช่นการเผยแพร่ของศาสนาเข้ามา เช่นศาสนาคริสต์ที่ต้องต้องเลิกทำพิธีกรรมเกี่ยวกับผีทุกอย่าง แต่ก็ยังคงมีคนจีนและคนลัวะบางกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธ คนกลุ่มนี้ยังคงสืบทอดความเชื่อแบบเก่าไว้ค่อนข้างมาก พิธีกรรมที่ยังทำอยู่มักจะเกี่ยวข้องกับการทำไร่ เช่นการบอกเจ้าที่ก่อนลงป่าเพื่อปลูกข้าวไร่ มีจุดประสงค์เพื่อให้การทำงานราบรื่นไม่มีอุปสรรค การทำพิธีที่เกี่ยวข้องกับไร่มีทั้งก่อน ภายหลัง หยอดเมล็ดพันธุ์ข้าว ตอนต้นข้าวโตแล้ว หลังเก็บเกี่ยว และตอนที่จะขนข้าวมาเก็บยัง ยิ่งจนทุกชั้นตอนจะมีพิธีกรรมปฏิบัติและต้องมีเครื่องเช่น เหน่ไก่ หมู สุนัข และสิ่งสำคัญคือพืชประกอบพิธี มีบางพิธีที่ระบุว่าต้องใช้พืชชนิดไหน ชาวจีนใช้ใบของกะดังใบ (*Leea indica* Merr.) ชื่อภาษาจีนเรียกว่า กอนหมา และใบของมะไฟ (*Baccaurea ramiflora* Lour.) ประกอบพิธีแรกขวัญไร่ พืชอีกชนิดคือ ดอกเต้า (*Mallotus bartatas* Muell.Arg.) นอกจากใช้ใบประกอบพิธีแล้ว ชาวจีนยังนิยมปลูกไว้ในไร่ด้วยเพราะมีความเชื่อว่าพืชชนิดนี้จะช่วยดูแลข้าวในไร่ นอกจากนี้ยังใช้ดอกไม้อื่น ๆ ที่สวยงามร่วมในพิธีกรรม เช่นดอกหงอนไก่ (*Celosia argentea* Linn.) นอกจากส่วนของใบและดอก

พืชอื่น ๆ ที่ใช้ก็คือ เผือก (*Colocasia esculenta* Schott) มัน (*Dioscorea* spp.) และข้าวเหนียว (*Oryza sativa* Linn. var. *glutinosa*) โดยนำมาปิ้งไฟเพื่อใช้เป็นเครื่องเซ่น

6. พืชที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ

การใช้ประโยชน์โดยทั่วไปนอกจากจะใช้พืชในด้านปัจจัยสี่ ยังมีการใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ ซึ่งก็มักจะแตกต่างกันออกไปตามแต่ความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสังคม เช่น

6.1 พืชที่กินเป็นเมี่ยง

เมี่ยงอู๋อาม (*Camelia oleifera* Abel var. *confusa* Scaly) ก่อ (*Lithocarpus* sp.) ไม้เตม (*Bischofia javanica* Bl.) ปอหุช้าง (*Macaranga denticulata* Muell.) ทั้งชาวถิ่นและชาวต่างประเทศ นำใบอ่อนไปนึ่งกินกับเกลือ ใช้สำหรับเป็นของกินเล่นและมีไว้รับรองแขก

6.2 พืชพิษ

ผักหนอกช้าง (*Hydrocotyle javanica* Thunb.) ใช้คันสด ทางไหลแดง (*Acacia megaladena* Desv. var. *indo-chinensis* Nielsen) ใช้ส่วนเถา ข้าวสารหลวง (*Maesa ramentacea* A. DC.) ใช้ใบสด นำมาตำแช่ในแม่น้ำเพื่อเบื่อปลา ถ้าใช้ปริมาณน้อยทำให้ปลาสามารถจับได้ง่าย แต่ถ้าใช้ปริมาณมากปลาและสัตว์น้ำชนิดอื่น ๆ คาย ปัจจุบันชาวบ้านมักจะไม่ใช้กัน มะชัก (*Sapindus rarak* A. DC.) ส่วนของผลนำมาแช่น้ำทาตัวกันทากดูดเลือดไม่ให้กัด มะเต็ด (*Gelsemium elegans* Benth.) ทุกส่วนของพืชชนิดนี้เป็นพิษต่อคน และสัตว์เลี้ยง ถ้ากินเข้าไปอันตรายถึงเสียชีวิต

6.3 พืชที่ใช้เคี้ยวหมาก

ชาวถิ่นและชาวต่างประเทศนิยมเคี้ยวหมากกัน พืชที่ใช้เคี้ยวกับหมากได้แก่เปลือกต้นเครือปี (*Dalbergia velutina* Benth.) และเปลือกต้นข้าวปุ้น (*Callicarpa arborea* Roxb.)

6.4 พืชให้น้ำดื่ม

เขากวายน้ําหูลบ (*Uncaria macrophylla* Wall.) แพงเครือ (*Sphenodesma unguiculata* Schauer in DC.) ทั้งสองต้นเป็นไม้เถา เมื่อตัดที่โคนต้นและปลายยอดมีน้ำปริมาณมากไหลออกมาสามารถใช้เป็นน้ำดื่มได้เพราะจะเป็นน้ำจืด

6.5 พืชเป็นยาสูบ

ใบยาสูบ (*Nicotiana tabacum* Linn.) ทำเป็นยาเส้น

6.6 ใช้ผลทำเป็นของเล่น

พลับพลา (*Microcos paniculata* Linn.) ใช้ผลทำเป็นตุ๊กกระสุนปืนเด็กเล่น

6.7 พืชให้ทำเชือก

ปอมีน (*Colona floribunda* Craib) เปลือกต้นใช้ควั่นทำเชือก

6.8 พืชใช้ทำแป้งหมักเหล้า

เจดมูลเพลิงแดง (*Plumbago indica* Linn.) รากบดเป็นแป้งหมักเหล้า

6.9 พืชที่ไม่ใช่ประโยชน์โดยตรง

เสี้ยวเครือ (*Bauhinia glauca* Wall. ex Benth. subsp. *tenuiflora* K.& S. S. Larsen) ในคันมี
ตัวอ่อนด้วงชนิดหนึ่ง ชาวถิ่นและชาวลัวะพื้นต้นนำเอาตัวอ่อนด้วงมาประกอบอาหาร